

ΟΡΑΜΑΤΙΣΤΡΙΑ; ΠΡΩΤΟΠΟΡΑ; ΨΕΥΤΡΑ;

MOSTRA INTERNAZIONALE
D'ARTE CINEMATOGRAFICA
LA BIENNALE DI VENEZIA 2024
Official Selection

Telluride
Film Festival

ΡΙΦΕΝΣΤΑΛ

ΣΤΗΝ ΚΑΡΔΙΑ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΡΑΪΧ

ΜΙΑ ΤΑΙΝΙΑ ΤΟΥ **ANDRES VEIEL.**
ΠΑΡΑΓΩΓΟΣ **SANDRA MAISCHBERGER.**

Η εποχή μας, με την δυναμική επανεμφάνιση του φασισμού και ακραίων πολιτικών τάσεων, φέρνει ξανά στο προσκήνιο τους μηχανισμούς της προπαγάνδας και της παραπληροφόρησης με τρόπο που θυμίζει, κατά πολλούς μελετητές, την δεκαετία του 1930. Μια συναρπαστική ματιά στο ιδιωτικό αρχείο της Λένι Ρίφενσταλ, η οποία έγινε παγκοσμίως γνωστή με την ναζιστική προπαγανδιστική της ταινία *Triumph of the Will*, αλλά συνέχισε να αρνείται οποιαδήποτε στενή σχέση με το καθεστώς.

Σύνοψη

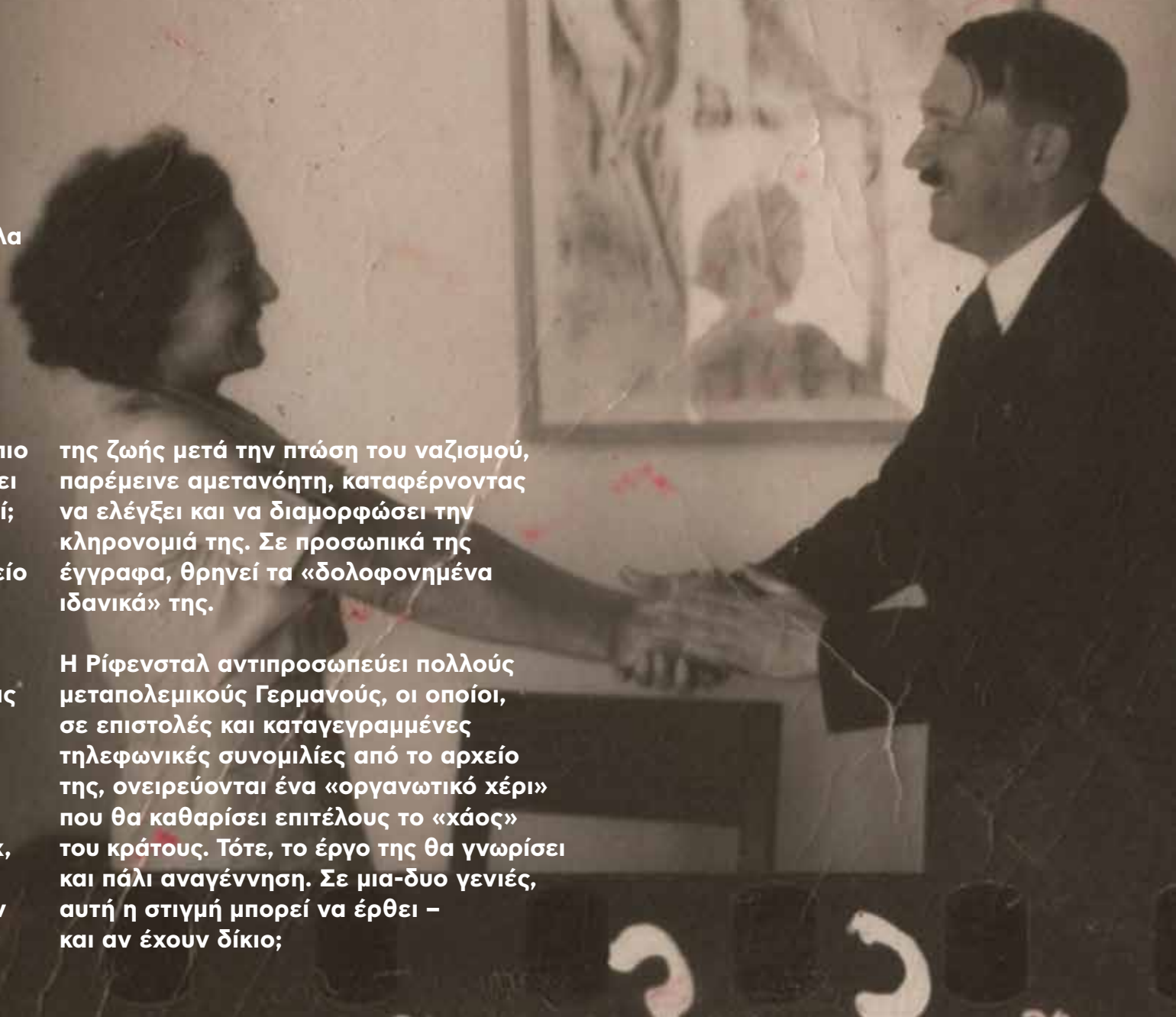
Η Λένι Ρίφενσταλ θεωρείται μία από τις πιο αμφιλεγόμενες γυναίκες του 20ού αιώνα σαν καλλιτέχνης και προπαγανδίστρια του ναζιστικού καθεστώτος. Οι ταινίες της *Triumph of the Will* και *Olympia* αποτελούν σύμβολα άψογα σκηνοθετημένης λατρείας του σώματος και εξύμνησης του ανώτερου και νικηφόρου. Ταυτόχρονα, οι εικόνες αυτές εκπέμπουν περιφρόνηση για το ατελές και αδύναμο.

Η αισθητική της Ρίφενσταλ παραμένει πιο παρούσα από ποτέ σήμερα – αλλά ισχύει το ίδιο και για τα μηνύματα που υπονοεί; Η ταινία εξετάζει αυτό το ερώτημα χρησιμοποιώντας έγγραφα από το αρχείο της Ρίφενσταλ, συμπεριλαμβανομένων ιδιωτικών ταινιών, φωτογραφιών, ηχογραφήσεων και επιστολών. Αποκαλύπτει θραύσματα της βιογραφίας της και τα τοποθετεί σε ένα ευρύτερο ιστορικό πλαίσιο.

Πώς μπόρεσε η Ρίφενσταλ να γίνει η κορυφαία κινηματογραφίστρια του Ράιχ, ενώ παράλληλα συνέχισε να αρνείται κάθε στενή σχέση με τον Χίτλερ και τον Γκέμπελς; Κατά τη διάρκεια της μακράς

της ζωής μετά την πτώση του ναζισμού, παρέμεινε αμετανόητη, καταφέροντας να ελέγξει και να διαμορφώσει την κληρονομιά της. Σε προσωπικά της έγγραφα, θρηνεί τα «δολοφονημένα ιδανικά» της.

Η Ρίφενσταλ αντιπροσωπεύει πολλούς μεταπολεμικούς Γερμανούς, οι οποίοι, σε επιστολές και καταγεγραμμένες τηλεφωνικές συνομιλίες από το αρχείο της, ονειρεύονται ένα «οργανωτικό χέρι» που θα καθαρίσει επιτέλους το «χάος» του κράτους. Τότε, το έργο της θα γνωρίσει και πάλι αναγέννηση. Σε μια-δυο γενιές, αυτή η στιγμή μπορεί να έρθει – και αν έχουν δίκιο;

Συνέντευξη με τον Σκηνοθέτη Andres Veiel

**Πώς αποφασίσατε να ασχοληθείτε
με το συγκεκριμένο θέμα;**

Μετά τον θάνατο του συντρόφου της Ρίφενσταλ το 2016, η Sandra Maischberger απέκτησε πρόσβαση στο αρχείο και ανέλαβε την προσωρινή του διαχείριση. Το 2018, με προσέγγισε σχετικά με το έργο. Από την αρχή ένιωσα έντονη δέσμευση από την ίδια και την ομάδα της: ήθελαν μια ταινία με νέα μορφή και θεματική προσέγγιση, και ήθελαν να την δημιουργήσω μαζί με τους εξαιρετικούς μοντέρ Stephan Krumbiegel και Olaf Voigtländer, με τους οποίους είχα ήδη συνεργαστεί στο Beuys. Στην ομάδα μας προστέθηκε και ο Alfredo Castro. Έτσι ξεκίνησε ένα πολυετές ταξίδι – και μια περίπλοκη αναζήτηση για να μεταφραστεί ο τεράστιος θησαυρός υλικού σε κινηματογραφική αφήγηση.

Το 2020 έλαβα τις πρώτες ψηφιακές εικόνες – ένα ημερολόγιο του 1948 και ηχογραφήσεις ιδιωτικών τηλεφωνημάτων, π.χ. με τον Άλμπερτ Σπέερ. Είδα φωτογραφίες και φιλμ 8mm από τη δεκαετία του '30, καθώς και σχέδια των απομνημονευμάτων, μερικά από τα οποία

διέφεραν σημαντικά από την έντυπη έκδοση. Αυτά κίνησαν αμέσως το ενδιαφέρον μου, αλλά και ερωτήματα: Είχε αφήσει σκόπιμα κάποια υλικά ενώ απέσυρε άλλα; Πού έπρεπε να αναζητήσω συμπληρωματικές πηγές;

Το αρχείο χειραγωγήθηκε από τη Ρίφενσταλ;

Είναι δικαίωμα του καθενός να εξετάζει τα έγγραφά του και να αποφασίζει τι θα διατηρηθεί για την ιστορία. Θα ήταν έκπληξη αν η Ρίφενσταλ δεν είχε κάνει χρήση αυτής της δυνατότητας, κάτι που μαρτυρούν ορισμένα «κενά» στο αρχείο της.

Μπορείτε να δώσετε παράδειγμα;

Βρήκαμε την ανακοίνωση μιας συνέντευξης της Ρίφενσταλ το 1934 στη Daily Express, αλλά η ίδια η συνέντευξη έλειπε. Την αναζητήσαμε στα αρχεία της εφημερίδας και τη βρήκαμε. Εκεί, δηλώνει ότι είχε διαβάσει το Mein Kampf του Χίτλερ το 1932 και είχε ήδη γίνει ενθουσιώδης εθνικοσοσιαλίστρια. Ένα τέτοιο έγγραφο θα κατέρριπτε τον μύθο ότι ήταν «απολίτικη». Η ερώτηση, λοιπόν, έγινε ακόμη πιο επίκαιρη: Πώς μπορώ να προσεγγίσω μια πρωταγωνίστρια η οποία, όχι μόνο στη ζωή της αλλά και στο ίδιο της το αρχείο, έκανε τα πάντα για να διατηρήσει τους μύθους, τις μισές αλήθειες και τα ψέματά της;

Και τότε άρχισε η πραγματική δουλειά: να εξοικειωθώ με τα 700 κουτιά του αρχείου, με τη βοήθεια της παραγωγού αρχείου Monika Preischl και της φιλόλογου Christiane Cæmmerer.

Και, παρά τη δυσπιστία μου, να παραμείνω ανοιχτός σε όσα έχουν να μας πουν αυτά τα 700 κουτιά.

Στη συνέχεια περάσατε ενάμιση χρόνο δουλεύοντας διαφορετικές εκδοχές ενός treatment

Η αφθονία του υλικού του αρχείου μάς έδωσε τη δυνατότητα να εξετάσουμε φαινομενικά γνώριμα κομμάτια της ζωής της Ρίφενσταλ από μια εντελώς διαφορετική οπτική. Στα προσωπικά της έγγραφα αναζήτησα κομβικές εμπειρίες και επιρροές.

Στην αρχή της έρευνάς μας, για παράδειγμα, έπεσα πάνω σε ένα δακτυλογραφημένο σύνολο 25 σελίδων, στο οποίο περιγράφει την παιδική και εφηβική της ηλικία. Το κείμενο αυτό είχε γραφτεί στις αρχές της δεκαετίας του 1970, πολύ πριν ξεκινήσει τις σημειώσεις για τα απομνημονεύματά της. Εντυπωσιακές είναι οι ζωντανές περιγραφές της σωματικής βίας του πατέρα της, που υπέστη τόσο ως μικρό κορίτσι όσο και ως δεκαεπτάχρονη.

Κατά τα χρόνια της εφηβείας της, ο πατέρας της τη χτυπούσε κάθε φορά που εκείνη έπαιζε με τη θηλυκή της γοητεία. Στα προσχέδια και στα μεταγενέστερα δημοσιευμένα απομνημονεύματα, αυτά τα «όργια βίας» έχουν μετριαστεί σημαντικά, ενώ πολλά δεν αναφέρονται καθόλου. Ήδη από τα προσχέδια, φαίνεται να παλεύει με την εικόνα που θέλει να παρουσιάσει δημόσια για τον εαυτό της. Στιγμές αδυναμίας και ανικανότητας διαγράφονται.

Στην προσπάθειά σας να περιγράψετε τη Ρίφενσταλ ως θύμα, δεν διατρέχετε τον κίνδυνο να την απαλλάξετε από την ευθύνη της για την παραγωγή προπαγάνδας υπέρ ενός τυραννικού καθεστώτος;

Όχι. Ήδη κατά τη διαδικασία συγγραφής, με απασχολούσε η ακριβής αποτύπωση της ενοχής και της ευθύνης της — με βάση νέα, αδημοσίευτα έως τώρα έγγραφα. Ήθελα να κατανοήσω

πορεία της Ρίφενσταλ στην εξέλιξή της, χωρίς όμως να την απαλλάξω. Το να θέλεις να κατανοήσεις έναν άνθρωπο δεν είναι το ίδιο με το να τον βλέπεις με συμπάθεια.

Μπορεί κανείς να προσεγγίσει μια φιγούρα όπως η Ρίφενσταλ, τη σθεναρή προπαγανδίστρια ενός καθεστώτος τρόμου, με μια αμφίθυμη ανοιχτότητα;

Υπήρξαν και για εμένα στιγμές που έπρεπε να αναγκάσω τον εαυτό μου να μην αποστρέψει απλώς το βλέμμα από εκείνη. Ξεπέρασα αυτή την κατάσταση απροθυμίας· διαφορετικά, δεν θα υπήρχε λόγος να φτιάξω την ταινία. Υπάρχει μια ζωή πριν από την ενοχή. Η ζωή της θα μπορούσε να είχε εξελιχθεί πολύ διαφορετικά τη δεκαετία του 1920. Ο ενθουσιασμός της για το ναζιστικό καθεστώς δεν ξεκίνησε το 1932. Υπήρξαν πολυάριθμες βιογραφικές, ιστορικές και γενεαλογικές επιρροές στις δεκαετίες που προηγήθηκαν. Το αρχείο, μαζί με άλλες πηγές, μας δίνει τη δυνατότητα να προσεγγίσουμε τη Ρίφενσταλ σε όλες τις αντιφάσεις της. Δεν πρόκειται απλώς για ένα ήπιο «περιφερειακό» βλέμμα γύρω της· αντίθετα, η δουλειά αυτή έχει και μια καταστροφική διάσταση. Χρειάζεται να σπάσω κάτι για να κοιτάξω τι υπάρχει από μέσα. Κι έτσι γεννιέται η περιέργεια, μαζί με νέα ερωτήματα. Αυτά ήταν που τροφοδότησαν τη συγγραφική διαδικασία — η οποία μόνο χωρίς κρίσεις δεν ήταν.

Ακούγεται σαν μια πολύ δύσκολη διαδικασία.

Ναι, ήταν. Μετά από περίπου έναν χρόνο προκαταρκτικής δουλειάς, έφτασα σε αδιέξοδο. Είχα καταφέρει να εντάξω τα ευρήματα από το αρχείο σε μια μη γραμμική, αλλά αρκετά σφικτή αφήγηση. Όμως κάτι κρίσιμο έλειπε: η εξέλιξη του χαρακτήρα. Στην βιογραφική αφήγηση, δεν υπάρχει κάθαρση, αν θέλετε·

καμία λύτρωση της κύριας πρωταγωνίστριας. Η Ρίφενσταλ αρνείται την κλασική καμπή στην ιστορία της ζωής της. Παραμένει με τους μύθους της μέχρι το τέλος της ζωής της, δεν μετανιώνει για τίποτα, δεν αμφισβητεί τίποτα. Αυτό σήμαινε ότι, σε δραματουργικό επίπεδο, μου έλειπε μια τρίτη πράξη.

Πώς ξεφύγατε από αυτό το δίλημμα;

Συνέχισα την έρευνα και τη συγγραφή. Ήταν μια περίπλοκη διαδικασία αναζήτησης, στην οποία συμμετείχαν και οι μοντέρ. Μια πρώτη «απελευθέρωση» ήταν η ιδέα να δημιουργήσω μια συγγραφική φιγούρα που θα θέτει σε μια φανταστική Ρίφενσταλ όλες τις ερωτήσεις που δεν της έγιναν ποτέ. Ήθελα να απελευθερωθώ από τη φυλακή των υπάρχουσών συνεντεύξεων, στις οποίες, τις περισσότερες φορές, παρουσίαζε στερεοτυπικά τους μύθους της: ότι ήταν μια απολίτικη σκηνοθέτιδα που αφοσιωνόταν αποκλειστικά στην τέχνη της, ότι είχε ελάχιστη σχέση με εξέχουσες προσωπικότητες του κόμματος κ.ο.κ.

Στη συνέχεια, εγκαταλείψατε αυτή την ιδέα.

Ναι, με το ξέσπασμα του πολέμου στην Ουκρανία, στα τέλη Φεβρουαρίου 2022. Πολύ σύντομα, αναγνώρισα την αισθητική της Ρίφενσταλ στις τρέχουσες εικόνες μιας παρέλασης στη Μόσχα: η χαμηλή γωνία λήψης προς τον Πούτιν, η θέα του από ψηλά πάνω στις παραταγμένες φάλαγγες. Και στα πλάνα από την τελετή έναρξης των Χειμερινών Ολυμπιακών Αγώνων στο Πεκίνο, βρήκα μια παρόμοια αισθητική με εκείνη της Olympia: την γνώριμη εικονογραφία του ηρωικού και νικηφόρου – όλα αυτά τώρα απίστευτα επίκαιρα. Έτσι, η παιγνιώδης προσέγγιση του φανταστικού επιπέδου έχασε κάθε αξιοπιστία.

Η επικαιρότητα του υλικού ήταν, λοιπόν, το υποκατάστατο της χαμένης τρίτης πράξης;

Ναι, και η τρομακτική διαχρονικότητα της αισθητικής της Ρίφενσταλ αποτέλεσε τελικά και τη βασική δικαιολογία για να γίνει η ταινία εξ αρχής. Η διαχρονική διαπίστωση είναι ότι η ολοκληρωτική εξουσία και ακόμη και η αυθαίρετη τρομοκρατία δεν έχουν μόνο αποτρεπτική επίδραση, αλλά και ελκτική. Στη χειρονομία της υποταγής σε έναν αυτοκρατορικό ηγέτη κρύβεται μια ανταμοιβή – το να γίνεις, ως άτομο, μέρος μιας αυτοκρατορίας που επιστρέφει στη «ιστορική της δόξα». Είναι το παγκόσμιο αφήγημα της υπεροχής και του αήττητου. Στην καρδιά αυτών των εικόνων πάλλεται η αγανάκτηση: η περιφρόνηση για τον «άλλον», τον αδύναμο, τον υποτιθέμενα άρρωστο. Και αυτό μας οδηγεί κατευθείαν στην οπτική αισθητική της Λένι Ρίφενσταλ.

Στην ολοκληρωμένη ταινία, δουλεύετε αποκλειστικά με ιστορικό αρχειακό υλικό· δεν υπάρχουν συνεντεύξεις αυτοπτών μαρτύρων, ούτε σύγχρονο υλικό – οι παρελάσεις της Μόσχας που αναφέρατε επίσης δεν εμφανίζονται.

Μεγάλο μέρος του αρχείου της Ρίφενσταλ είναι τρομακτικά επίκαιρο σήμερα, αλλά η παρουσίαση των στοιχείων σε άμεση σχέση με τρέχοντα γεγονότα θα υπονόμει μια πιο λεπτομερή και πολυεπίπεδη εξέταση της ίδιας και του υλικού του αρχείου της.

Στην ταινία σας παραθέτετε ένα απόσπασμα από μια ομιλία του Γκέμπελς, της οποίας οι αντισημιτικές επιθέσεις ηχούν επίσης επίκαιρες σήμερα.

Ο αντισημιτικός λόγος γνωρίζει σήμερα μια τεράστια αναβίωση, συνδυασμένος με τη νοσταλγία για ένα εθνικό κράτος στο οποίο, υποτίθεται, όλα ήταν κάποτε καλύτερα, πιο οργανωμένα και πιο ασφαλή. Σε αυτό το πλαίσιο παραθέτουμε επίσης λόγια της Λένι Ρίφενσταλ. Όσο ζούσε, εξέφραζε την ελπίδα ότι ο γερμανικός λαός θα επέστρεφε στην ευπρέπεια και την ηθική· πίστευε, άλλωστε, ότι είχε την ικανότητα να το κάνει. Αυτή η φράση θα μπορούσε κάλλιστα να είχε ειπωθεί και από εξέχοντα στελέχη της AfD, του ακροδεξιού, εθνικιστικού κόμματος της Γερμανίας.

Μοντάρατε την ταινία σας για τη Ρίφενσταλ για πάνω από δεκαοκτώ μήνες. Δεν ήταν εξαιρετικά δύσκολο αυτό;

Οι προκλήσεις ήταν μεγαλύτερες από οποιοδήποτε άλλο κινηματογραφικό μου έργο μέχρι σήμερα. Πρώτα απ' όλα, αυτό είχε να κάνει με την τεράστια ποσότητα διαθέσιμου υλικού. Κάποιες στιγμές η δουλειά με έφερε στα όριά μου. Δεν θα τα είχα καταφέρει χωρίς τους ανθρώπους που στάθηκαν δίπλα μου όλα αυτά τα χρόνια: τις «πλοηγούς» μου μέσα στο αρχείο, Christiane Cæmmerer, Monika Preischl και Mona El-Bira. Και, ταυτόχρονα, τους μοντέρ Stephan Krumbiegel, Olaf Voigtländer και Alfredo Castro, που συνέχισαν να συνεισφέρουν ιδέες και επηρέασαν καθοριστικά την ταινία.

Στην ολοκληρωμένη ταινία, παρουσιάζετε το αρχείο όπως ακριβώς το είχε αφήσει η Ρίφενσταλ: προσωπικά έγγραφα σε φακέλους, φωτογραφίες σε άλμπουμ, σε φύλλα επαφής, σε προστατευτικά καλύμματα που θυμίζουν περγαμηνή, σε χάρτινα κουτιά, κουλούρες φιλμ πάνω σε τραπέζι προβολής, κινηματογραφημένες είτε σε κίνηση είτε ως στατικές εικόνες.

Αυτό μας επέτρεψε να εντάξουμε το υλικό του αρχείου σε μια αφήγηση. Εστιάζουμε σε κάτι συγκεκριμένο από μια επιλογή εγγράφων, ενώ αφήνουμε στην άκρη κάτι άλλο που δεν μας φαίνεται σημαντικό. Με την επιλογή των φωτογραφιών, αφηγούμαστε την ιστορία της Ρίφενσταλ καθώς μεγαλώνει ή, αντίστροφα, την κάνουμε να «ξανανεβαίνει» ηλικιακά μέσα από υλικό της δεκαετίας του 1960.

Κεντρικό στοιχείο της αφήγησης της ταινίας είναι η χρήση αποσπασμάτων από τηλεοπτικές εκπομπές και συνεντεύξεις.

Δεν χρησιμοποιούμε αυτά τα αποσπάσματα απλώς για ενημερωτικούς σκοπούς. Μερικές φορές τα προβάλλουμε χωρίς ήχο και σε αργή κίνηση, ώστε να μπορούμε απλώς να παρατηρήσουμε τη Ρίφενσταλ μέσα από τις χειρονομίες και τις εκφράσεις του προσώπου της.

Μπορείτε να μιλήσετε για την αλληλεπίδραση του μοντάζ και της μουσικής;

Στην αρχή, η Freya Arde συνέθεσε μουσικά σκίτσα χωρίς να έχει καμία γνώση του πραγματικού υλικού, με τα οποία προσέγγισε διαισθητικά τη φιγούρα της Ρίφενσταλ. Δεν ήμουν εξοικειωμένος με αυτού του είδους την προπαρασκευαστική δουλειά, και

γι' αυτό εξεπλάγην ακόμη περισσότερο από το πόσο χρήσιμα ήταν αυτά τα πρώτα σκίτσα για εμάς. Προς μεγάλη μας χαρά, ορισμένες από αυτές τις συνθέσεις διατηρήθηκαν και στην τελική εκδοχή. Επιπλέον, η Arde κατάφερε να ηχογραφήσει μερικές από αυτές μαζί με την Ορχήστρα Κινηματογράφου Babelsberg — κάτι που απογείωσε την ποιότητα του ήχου. Στη μουσική της, κατάφερε να δημιουργήσει μια μορφή αιωρούμενης απόστασης απέναντι στις ιστορίες της Ρίφενσταλ. Μερικές φορές, σε αποσπάσματα της Ρίφενσταλ στην ταινία, αντί για την πρωτότυπη μουσική, αρκούσε να «απαντήσουμε» με τη μινιμαλιστική μουσική γλώσσα της Arde — και αμέσως άνοιγαν χώροι για ερωτηματικά, σκεπτικισμό, αμφιβολία.

Για πρώτη φορά στις ταινίες σας, δουλεύετε με σχολιασμό.

Στην αρχή, ήμουν πεπεισμένος ότι δεν μπορούσα να αφήσω το υλικό του αρχείου να «μιλήσει» μόνο του. Χρειαζόμασταν τη φωνή ενός αφηγητή, που να κατηγοριοποιεί και να θέτει ερωτήματα για τα ευρήματα, και μερικές φορές ακόμη και να τα αποκωδικοποιεί. Σε ποια σημεία να την πιστέψω; Ποια άλλα υλικά από περαιτέρω έρευνα πρέπει να συμβουλευτώ; Τι αντιπροσωπεύουν οι μύθοι της και σε τι της είναι απαραίτητοι;

Ωστόσο, ο χαρακτήρας του σχολιασμού άλλαξε ριζικά κατά τη διάρκεια της διαδικασίας μοντάζ. Στην αρχή, ήταν πιο επικριτικός — θα μπορούσε να πει κανείς ότι στόχευε περισσότερο στο ξεσκέπασμα. Ως δημιουργός, έπρεπε να αντισταθώ στα ψέματά της, να τα αποκαλύψω. Σταδιακά, όμως, αυτόν τον ρόλο της αποκωδικοποίησης της αφήγησής της τον ανέλαβε το ίδιο το μοντάζ. Και μάλιστα, σχεδόν αποκλειστικά, χρησιμοποιώντας το υλικό του ίδιου του αρχείου. Είναι προφανές ότι δεν είχε συνειδητοποιήσει πως πολλά από αυτά τα υλικά ουσιαστικά την ενοχοποιούν.

Εξακολουθείτε να βλέπετε τη Λένι Ρίφενσταλ ως τη σκηνοθέτιδα που δημιούργησε εμβληματικές εικόνες;

Η Ρίφενσταλ υπήρξε δασκάλα του μοντάζ. Δείχνουμε αποσπάσματα από την *Olympia*, όπως η γνωστή σκηνή των καταδύσεων από μεγάλο ύψος. Με αυτόν τον τρόπο δίνουμε χώρο στον εορτασμό, εκ μέρους της Ρίφενσταλ, του ωραίου, του δυνατού και του νικηφόρου. Η σκηνή εξακολουθεί να έχει ισχυρή επίδραση ακόμη και σήμερα· θα ήταν λάθος να μην τη δείξουμε.

Αυτό που αυτές οι εικόνες αποκρύπτουν, το αφηγούμαστε αλλού – για παράδειγμα, μέσα από την ιστορία του κινηματογραφιστή Βίλι Τσίλκε. Εκείνος είχε γυρίσει μόνος του σχεδόν ολόκληρο τον πρόλογο της *Olympia*.

Λίγο μετά τα γυρίσματα, υπέστη νευρική κατάρρευση και εισήχθη σε ψυχιατρικό ίδρυμα. Λιγότερο από έξι μήνες αργότερα, υποβλήθηκε σε αναγκαστική στείρωση. Η Λένι Ρίφενσταλ ενημερώθηκε γι' αυτό, αλλά δεν παρενέβη. Στην ταινία, μιλάμε για τη σκοτεινή πλευρά της αισθητικής της Ρίφενσταλ: την περιφρόνηση για τον «άλλο», μέχρι και την εξάλειψή του. Η Ρίφενσταλ αρνήθηκε αυτή τη σύνδεση σε όλη της τη ζωή.

Σημείωμα Παραγωγού – Sandra Maischberger

Ένα email από το Μόναχο στις αρχές Μαρτίου 2017 σηματοδότησε την αρχή ενός μεγάλου ταξιδιού. Έμαθα ότι ο Horst Kettner, σύντροφος της Λένι Ρίφενσταλ, είχε πεθάνει ξαφνικά – αιφνίδιος καρδιακός θάνατος. Η οικιακή βοηθός και έμπιστή της βρήκε τον 74χρονο νεκρό στο κρεβάτι του στις 11 Δεκεμβρίου 2016. Το σπίτι της σκηνοθέτιδας, που είχε πεθάνει το 2003 σε ηλικία 101 ετών, είχε σφραγιστεί και επρόκειτο να πωληθεί.

Μέσα στη μεγάλη βίλα υπήρχε ακόμη ολόκληρο το αρχείο της Ρίφενσταλ. Το είχε κληροδοτήσει στο Ίδρυμα Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Πρωσίας στο Βερολίνο: κειμήλια της μακράς ζωής της και ταυτόχρονα σημαντικά ίχνη της δουλειάς της κατά τα πιο σκοτεινά χρόνια της γερμανικής ιστορίας. Συσκευασμένα σε 700 κουτιά. Μια τεράστια ποσότητα μαρτυριών για μια παγκοσμίου φήμης κινηματογραφίστρια και εξαιρετικά αμφιλεγόμενη προσωπικότητα στη μεταπολεμική Γερμανία.

Η ενασχόλησή μου με τη Ρίφενσταλ είχε ξεκινήσει πολύ νωρίτερα. Το 2002, της πήρα συνέντευξη για το arte, στο ίδιο σπίτι στο Πέκινγκ. Ήταν η τελευταία μεγάλη

συνέντευξη που έδωσε πριν τον θάνατό της. Τότε, έφυγα με πολύ περισσότερα ερωτήματα παρά απαντήσεις. Έκτοτε, μιλώ σε φοιτητές δημοσιογραφίας για το «φαινόμενο Ρίφενσταλ»: όταν ο συνομιλητής σου έχει πει ένα ψέμα τόσες φορές που πλέον το πιστεύει και ο ίδιος, είναι σχεδόν αδύνατο να το διαπεράσεις.

Η Ρίφενσταλ δεν ξεκίνησε απλώς τη συζήτηση. «Υποδέχτηκε» εμένα και την ομάδα της κάμερας στο σπίτι της. Περιμέναμε στο σαλόνι τη σκηνοθέτιδα, περιτριγυρισμένοι από αφρικανικά γλυπτά, ευρωπαϊκούς πίνακες και προσωπικές φωτογραφίες. Μετά από λίγο, η Ρίφενσταλ κατέβηκε από τον επάνω όροφο. Κατέβηκε τη σκάλα, σταμάτησε στη μέση, χαμογέλασε. Μόνο τότε έκανε τα τελευταία βήματα. Έκανε αυτό που έκανε πάντα: σκηνοθέτησε τον εαυτό της ως star, όποια κι αν ήταν η σκηνή. Ακόμη και εδώ, στο ίδιο της το σπίτι.

Μεταξύ συναδέλφων δημοσιογράφων, υπάρχει η έκφραση για τον «δίσκο» που κάποιος «βάζει» – δηλαδή, την ίδια ιστορία, καλοπροβαρισμένη, που επαναλαμβάνεται ξανά και ξανά, αναγνωρίσιμη από την προσπάθεια να αποφευχθούν οι πραγματικές απαντήσεις και οι περαιτέρω ερωτήσεις.

Η Λένι Ρίφενσταλ είχε «παίξει τον δίσκο» της όχι μόνο για μένα. Γύρω στην εκατονταετηρίδα της, η εικόνα της είχε γίνει πιο επιεικής μετά από δεκαετίες έντονων αντιπαραθέσεων, και μάλιστα την προσέγγιζαν και την θαύμαζαν. Η κινηματογραφική έρευνα ήθελε να «αποσυνδέσει τη σύγκρουση μεταξύ τέχνης και φασισμού» ώστε να μπορεί να προσεγγίσει ελεύθερα το έργο και την αισθητική της. Η Jodie Foster, οι Rammstein και πολλοί άλλοι γιόρτασαν την καλλιτέχνη χωρίς να επιμείνουν υπερβολικά στην πολιτική και ιστορική της εμπλοκή. «Ήταν η καλύτερη σκηνοθέτιδα που έζησε ποτέ. Για να το δεις αυτό, το μόνο που χρειάζεται είναι να παρακολουθήσεις τις ταινίες της Olympia». Με αυτούς τους υπερθετικούς όρους μίλησε ο Quentin Tarantino σε συνέντευξή του στο Der Spiegel.

Η Ρίφενσταλ είχε διατηρήσει την ερμηνευτική κυριαρχία πάνω στη βιογραφία της μέχρι το τέλος της μακράς ζωής της.

Ήταν άραγε δυνατόν να βρεθούν, μέσα στα 700 κουτιά, αποδείξεις για μια διαφορετική αλήθεια; Αυτή η σκέψη δεν με εγκατέλειπε.

Κατάφερα να συνάψω μια αποκλειστική συμφωνία με το Ίδρυμα Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Πρωσίας: εμείς, η Vincent Productions, θα είχαμε τη δυνατότητα να πραγματοποιήσουμε μια αρχική, ενδελεχή εξέταση του αρχείου και, σε αντάλλαγμα, να χρησιμοποιήσουμε το υλικό για την παραγωγή ενός ντοκιμαντέρ.

Το δεύτερο, θεμελιωδώς σημαντικό βήμα ήρθε στη συνέχεια: καταφέραμε να εντάξουμε τον Andres Veiel σε αυτό το πρότζεκτ. Μια πραγματική τύχη. Όχι μόνο επειδή ο Andres είχε μόλις αποδείξει, με το BEUYS, πόσο δεξιοτεχνικά μπορούσε όχι μόνο να κατανοήσει και να αποκρυπτογραφήσει έναν τεράστιο όγκο υλικού σε πνευματικό επίπεδο, αλλά και να τον μετατρέψει σε μια καλλιτεχνικά ικανοποιητική ταινία.

Με τη βοήθειά του, συγκροτήσαμε μια ομάδα αρχειονόμων και ερευνητών που, επί πολλούς μήνες, πήραν στα χέρια τους σχεδόν κάθε σελίδα, κάθε εικόνα, κάθε απόσπασμα φιλμ, τα κατέγραψαν και τα αποκωδικοποίησαν. Ένα μνημειώδες έργο, ειδικά υπό τις δύσκολες συνθήκες των περιορισμών λόγω COVID — για μερικούς μήνες, η πρόσβαση στην κρατική βιβλιοθήκη δεν ήταν καθόλου δυνατή, και στη συνέχεια ήταν εξαιρετικά περιορισμένη.

Για τέσσερα χρόνια, η ομάδα ασχολήθηκε με την επισκόπηση και την απογραφή του τεράστιου αρχείου. Όσα βρήκαμε ενίσχυσαν την επιθυμία μας να το μετατρέψουμε σε ταινία: παρά τα αναμενόμενα και ορατά ίχνη προσεκτικής εκκαθάρισης, ανακαλύψαμε πολυάριθμα στοιχεία που αποδείκνυαν τη συνειδητή χειραγώγηση της βιογραφίας της Ρίφενσταλ. Επιπλέον

— και αυτό μας φάνηκε ακόμη πιο σημαντικό — τα νέα έγγραφα του αρχείου μας επέτρεπαν πλέον να εντάξουμε την ανάπτυξη της αμφιλεγόμενης οπτικής της γλώσσας στο πλαίσιο της ζωής της και των σκέψεών της για τρέχοντα πολιτικά γεγονότα, και να τα συσχετίσουμε μεταξύ τους.

Η προσωπική μου άποψη για τη Λένι Ρίφενσταλ άλλαξε ξανά κατά τη διάρκεια αυτών των χρόνων εντατικής ενασχόλησης με το αρχείο της. Η εικόνα μιας εξαιρετικά φιλόδοξης, κυρίως ομοφυεφιστριάς καλλιτέχνιδας, η οποία θα έθετε το ταλέντο της στην υπηρεσία κάθε εξουσίας που θα της παρείχε επαρκείς πόρους και ευκαιρίες, δεν μπορούσε πλέον να σταθεί. Αντίθετα, ανακάλυψα μια «ακτιβίστρια» που ήταν απολύτως πεπεισμένη για την εθνικοσοσιαλιστική ιδέα και που δεν μπόρεσε να αποχωριστεί τα παλιά της ιδανικά μέχρι και την τελευταία της πνοή.

Όπως το διαβάζω σήμερα, η Ρίφενσταλ βίωσε το τέλος του πολέμου ως προσωπική ήττα. Δεν θρηνούσε μόνο για τη βίαιη διακοπή της λαμπερής της επιτυχίας. Περισσότερο, δεν έβλεπε πια κανένα νόημα στο να ασκεί μια τέχνη που δεν θα εξυμνούσε ταυτόχρονα την ιδεολογία στην οποία πίστευε μέχρι το τέλος της ζωής της.

Αυτό εξηγεί επίσης γιατί αρνήθηκε να «μεταρρυθμιστεί», εσωτερικά και εξωτερικά, μέχρι το τέλος, και γιατί στα τελευταία της χρόνια περιβαλλόταν από «ομοϊδεάτες» με την κυριολεκτική έννοια της λέξης. Πλήθος στοιχείων στο αρχείο το αποδεικνύουν: οι λέξεις «NPD» (νεοναζιστικό και υπερεθνικιστικό πολιτικό κόμμα στη Γερμανία) και «Ψηφίστε NPD» γραμμένες, φαινομενικά αφηρημένα, σε μια σελίδα του ημερολογίου της· σε αλληλογραφία με έναν μακροχρόνιο συνοδοιπόρο, η ανοιχτή και αμείωτη λύπη για το τέλος της «καλής» εθνικοσοσιαλιστικής εποχής· λόγια ευχαριστίας από γνωστό αρνητή του Ολοκαυτώματος.

Πάνω απ' όλα, όμως, οι συνομιλίες της με φίλους και θαυμαστές σε πολυάριθμες τηλεφωνικές κλήσεις — πολλές από τις οποίες η ίδια η Ρίφενσταλ είχε ηχογραφήσει. Ιδιαίτερα οδυνηρές για να τις ακούσει κανείς είναι οι κασέτες όπου η Ρίφενσταλ επευφημείται μετά την εμφάνισή της στην εκπομπή του WDR Je später der Abend.

Γιατί είναι τόσο σημαντικό να εξετάσουμε ξανά το έργο και τη ζωή της Ρίφενσταλ σήμερα;

Επειδή αυτό συμβαίνει σε μια εποχή όπου όχι μόνο τα φασιστικά πρότυπα έχουν ξαναγίνει επίκαιρα, αλλά και κοινωνικά αποδεκτά. Αντιμετωπίζουμε καθημερινά προπαγάνδα, διαστρέβλωση, «ψευδείς ειδήσεις». Ο πόλεμος και ο ολοκληρωτισμός σε άμεση γειτνίαση μάς απειλούν επίσης. Μας υπενθυμίζεται επώδυνα η ευαλωτότητα των δημοκρατιών μας, ο σημαντικός ρόλος που παίζει η εξαπάτηση και η καταστροφική δύναμη της αυταρχικής σκέψης. Στην όλη διαδικασία εμπλέκονται πολλοί σύγχρονοι «Ρίφενσταλ».

Ακριβώς σε αυτή την κρίσιμη στιγμή, οι τελευταίοι μάρτυρες που θα μπορούσαν να πουν στους νεότερους την ιστορία του πώς ένα ολόκληρο έθνος υποτάχθηκε σε ένα εγκληματικό καθεστώς και στα φαινομενικά αθώα ιδανικά της δύναμης και της ομορφιάς, μας εγκαταλείπουν. Και ποιον ρόλο έπαιξαν οι προπαγανδιστές του καθεστώτος σε αυτό.

Αυτό είναι που αφορά η Ρίφενσταλ. Η εκατονταετής ιστορία της ζωής και της επίδρασής της αποτελεί κλειδί για την κατανόηση των μηχανισμών χειραγώγησης, όπως τους συναντούμε ξανά σήμερα. Αυτό καθιστά το ταξίδι στα βάθη του αρχείου της κάτι περισσότερο από μια σημαντική πολιτιστική και ιστορική αποστολή.

Η αποκωδικοποίηση του έργου της σημαίνει το ξεσκέπασμα ενός αρχικού αμαρτήματος της κινηματογραφικής προπαγάνδας, ώστε να μπορούμε να το αναγνωρίσουμε στον σύγχρονο κόσμο.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΩΝ

Andres Veiel

(Σκηνοθέτης)

Ο Andres Veiel είναι από τους πιο σημαντικούς Γερμανούς σκηνοθέτες ντοκιμαντέρ και μυθοπλασίας. Η δουλειά του χαρακτηρίζεται από εντατική έρευνα, που συχνά διαρκεί χρόνια, και έχει βραβευθεί με περισσότερα από 50 διεθνή και εθνικά βραβεία, όπως το Ευρωπαϊκό Βραβείο Κινηματογράφου, το Γερμανικό Βραβείο Κινηματογράφου, το Βραβείο Grimme και τον Γερμανικό Σταυρό της Τιμής 1ης Τάξης. Έγινε ευρύτερα γνωστός με το ντοκιμαντέρ Black Box BRD (2001) και την ταινία If Not Us, Who? (2010), που έκανε πρεμιέρα στη Berlinale και απέσπασε το Βραβείο Alfred Bauer. Σημαντικές δημιουργίες του περιλαμβάνουν επίσης το Die Überlebenden (1996), το Die Spielwütigen (2004), το Der Kick (2006) και το Beuys (2017), το οποίο βραβεύτηκε με το Γερμανικό Βραβείο Κινηματογράφου για καλύτερο μοντάζ και καλύτερο ντοκιμαντέρ. Πρόσφατες δουλειές του περιλαμβάνουν την τηλεταινία Ökozid (2020) και το βιβλίο Close-up Leni Riefenstahl. New Perspectives from the Estate (2024).

Sandra Maischberger

(Παραγωγός)

Η Sandra Maischberger, γεννημένη στο Μόναχο το 1966, είναι μία από τις πιο γνωστές δημοσιογράφους και παρουσιάστριες της γερμανικής τηλεόρασης. Έχει τιμηθεί με πληθώρα βραβείων, όπως το Γερμανικό Τηλεοπτικό Βραβείο, τη Χρυσή Κάμερα και τον Ομοσπονδιακό Σταυρό της Τιμής. Η καριέρα της ξεκίνησε από το ραδιόφωνο, προτού περάσει στην τηλεόραση και καθιερωθεί με εκπομπές όπως το Live aus dem Schlachthof, το Talk im Turm και αργότερα το Maischberger στο ARD. Παράλληλα με τη δημοσιογραφική της πορεία, δραστηριοποιείται και στην παραγωγή μέσω της εταιρείας της Vincent Productions, με την οποία έχει υπογράψει ντοκιμαντέρ, docudramas και ταινίες μυθοπλασίας.

Stephan Krumbiegel

(Μοντέρ)

Ο Stephan Krumbiegel, γεννημένος το 1964, είναι διεθνώς καταξιωμένος μοντέρ και καθηγητής μοντάζ στο Πανεπιστήμιο Κινηματογράφου Konrad Wolf του Babelsberg. Έχει εργαστεί σε πληθώρα ντοκιμαντέρ και ταινιών, κερδίζοντας σημαντικές διακρίσεις όπως το Βραβείο Μοντάζ Ντοκιμαντέρ (2010, 2012) και το Βραβείο Κινηματογράφου της Βαυαρίας (2016, 2017). Ξεχωρίζουν οι συνεργασίες του με τον Andres Veiel στο Beuys (2017), για το οποίο απέσπασε το Γερμανικό Βραβείο Κινηματογράφου, αλλά και στα έργα Ökozid (2020) και Riefenstahl (2024).

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ & ΤΕΧΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Ντοκιμαντέρ / 2024 / Γερμανία / 115 λεπτά / 1:1,85 (16:9) / Ήχος 5.1

Σενάριο & Σκηνοθεσία **Andres Veiel**

Παραγωγός **Sandra Maischberger**

Executive Producer **Enzo Maaß**

Μοντάζ **Stephan Krumbiegel, Olaf Voigtländer, Alfredo Castro**

Παραγωγός Αρχείου **Monika Preischl, Mona El-Bira**

Έρευνα Αρχείου **Christiane Cammerer**

Διεύθυνση Φωτογραφίας **Toby Cornish**

Μουσική **Freya Arde**

Σχεδιασμός ήχου & μίξη **Matthias Lempert**

Αφήγηση **Andrew Bird**

Διεύθυνση Παραγωγής **Markus Ropenhagen**

Associate Producers **Sylvia Nagel, Ulrich Stein**

Υποστήριξη **Film und Medienstiftung NRW, MBB, FFA, BKM, DFFF**

Σε συνεργασία με **Rai Cinema**

Συμπαγωγή **WDR, NDR, BR, SWR, rbb**

ΔΙΑΝΟΜΗ

filmtrade

TANWEER